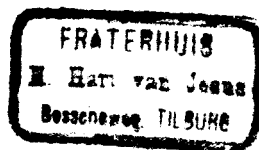

HULDEBLIJK
AAN FRATER
SIGEBERTUS
ROMBOUTS

*Bijdragen van
Wetenschappelijk Nederland
en Buitenland bij gelegenheid
van het Vijftig-jarig Jubilé van
Frater Sigebertus Rombouts*

UITGEVERIJ FOREHOLTE VOORHOUT

LECTUUR IN DE MEIERIJ OMSTREEKS 1830

HET, DIE ENIGSZINS OP DE HOOGTE IS MET DE MATERIËLE en culturele toestand van de bevolking der Meierij in de eerste helft der 19de eeuw, zal de titel boven dit artikel wel als een raadsel voorkomen. En inderdaad: ook ik heb mijn ogen uitgewreven, toen mij een document in handen viel, waarin zo scherp mogelijk door een eerbiedwaardige en ter zake zeker volledig geïnformeerde persoonlijkheid werd opgetreden tegen „kwade boeken, schriften, liederen enz.”, welke in die dagen in het Vicariaat van Den Bosch werden verspreid. Niemand minder dan Henricus Den Dubbelden, Administrator Apostolicus van het voormalige Bisdom van 's Bosch, heeft in 1835 zijn vastenbrief geheel gewijd aan de slechte lectuur, welke toen volgens zijn schrijven „tot zelfs in de nederige woning van den landman, en onder de geringste klassen van menschen, onder de teederste jaren verspreid werden”.

In den aanhef van zijn brief wijst hij er op, dat bij vorige gelegenheden enige andere volkszonden het onderwerp zijn geweest van zijn vermaningen, n.l. „die schandige onverschilligheid van sommigen, in het vak van Godsdienst en het stuk hunner Zaligheid”, dan „die schromelijke ontucht en losbandigheid in woorden en werken”, en ten slotte „die hemeltergende Godslasteringen, waardoor het schepsel zijnen algoeden Schepper vervloekt, deszelfs magt trotseert en uitdaagt tot zijnen eigenen ondergang”.

Het is geen liefelijk beeld, dat van het Bossche diocees uit deze weinige woorden naar voren komt, en wanneer ik hier de daarop betrekking hebbende vastenbrieven meer in de brede zou citeren, dan zou allicht de indruk gewekt worden, dat het moreel en godsdienstig met het goede Brabantse volk al heel slecht er uit zag. Laten wij echter niet vergeten, dat de gevoelswaarde van woorden en termen een eeuw geleden heel anders was dan thans. En dat de methoden van lering en onderricht ook op de preekstoel in die tijd forser middelen en uit-

drukkingen gebruikten dan men tegenwoordig zelfs gepast zou vinden. Doch laten wij ons hier beperken tot de lectuur, waartegen Mgr Den Dubbelden zijne „onderhoorige geloofsgenooten” in 1835 wenste te waarschuwen. Zijn waarschuwing verdeelt hij over twee groepen van boeken. Onder de eerste vat hij samen, die welke de instellingen, gebruiken en geloofswaarheden der Katholieke Kerk aanvallen, of welke zich richten tegen het wereldlijk gezag en trachten „de fakkel des opstands te ontsteken, de openbare orde te verbreken en verachting der Wetten en der Overheden in te boezemen”.

Deze laatste woorden ontleende Mgr Den Dubbelden aan de Encycliek „Singulari nos”, waarin paus Gregorius XVI op 25 Juni 1834, Lamennais en diens laatste werk „Les Paroles d'un Croyant” had veroordeeld. ¹⁾ Had de Bossche Vicaris mogelijk bijzondere redenen om in zijn Vastenbrief die veroordeling, welke echter daarin niet met evenveel woorden vermeld werd, te laten doorklinken?

Ik meen, dat hierop een bevestigend antwoord moet worden gegeven. Te Grave woonde in die jaren de bekende Le Sage ten Broek, die in talrijke geschriften zich een onvoorwaardelijk volgeling en bewonderaar van Lamennais had getoond. ²⁾ En al moet nu onmiddellijk hierbij worden gevoegd, dat deze na de veroordeling van zijn „ouden wapenmaker” door paus Gregorius XVI zich nog in hetzelfde jaar van hem heeft gedistancieerd, ³⁾ zo kan Mgr Den Dubbelden toch wel bevreesd zijn geweest, dat die ideeën bij verschillende lezers waren blijven hangen, waarom hij het raadzaam vond zijn onderhorigen in 1835 nog daartegen te waarschuwen. Trouwens over het algemeen kon de bedachtzame en conservatieve Mgr Den Dubbelden de impulsieve en vaak felle Le Sage ten Broek niet al te best waarden. Met name diens houding ten opzichte van het Belgische Episcopaat inzake de afscheiding van België, ⁴⁾ en later zijn optreden bij de verbanning van Mgr Jacobus Grooff uit Batavia ontstemden de Bossche Vicaris ten zeerste. ⁵⁾

En de verdienstelijke biograaf van Le Sage ten Broek komt dan toch ook tot de zeer voorzichtige conclusie: „vriendschappelijk, laat staan hartelijk kan men de omgang tussen deze mannen toch niet noemen”. ⁶⁾ Met de woorden: „Verfoeit, B.G., verwijdert van U alle dusdanige werken, op welke wijze, in groot of klein formaat, bij vorm van Boeken, Tijdschriften, Dagbladen enz. zij U geworden”, heeft Mgr Den Dubbelden wel haast zeker het oog gehad op Le Sage's tijdschriften Godsdienstvriend, Correspondent e.a., die naar de mening der Kerke-

1) Dictionnaire de Théologie catholique. T. 6 (1920). col. 1829—1831.

2) G. Gorris S.J., J. G. Le Sage ten Broek. Dl 2 (1949), blz. 74 vlgg.

3) G. Gorris S.J., a.w. blz. 79—81.

4) G. Gorris S.J., a.w. blz. 73—74.

5) G. Gorris S.J., a.w. blz. 172—184.

6) G. Gorris S.J., a.w. blz. 334.

lijke Overheid wel 'ns met al te veel vuur goede zaken verdedigden, en zelfs dreigden hun lezers op dwaalpaden te voeren. Of Mgr Den Dubbelden onder: *Dagbladen* ook wilde begrijpen *De Noord-Brabander*, die op 1 Januari 1829 in Den Bosch het levenslicht zag, ⁷⁾ is bij gebrek aan voldoende gegevens moeilijk uit te maken.

Een tweede groep boeken, waartegen Mgr Den Dubbelden waarschuwt, is van geheel anderen aard. „Dusdanige zijn sommige verdichte verhalen, zoo schrijft hij, meestal bekend onder den naam van Minneboeken of Romans, in rijm of onrijm opgesteld, met en zonder afbeeldingen, Reisbeschrijvingen, Levenschetsen, Gezangen of Liederden, enz.; welke wederom of openlijk, of nog meer bedektelijk de goede zeden, vooral de deugd van zuiverheid kwetsen”. En deze worden verspreid onder alle leeftijden en op alle plaatsen, „zelfs in de nederige woning van den landman”, zo voegt hij er bij. En zonder veel omhaal brengt hij het zwaarst geschut naar voren, als hij een bekende tekst van de openbare vrouw uit het Boek der Openbaring aanhaalt om te betogen, dat door deze verhalen de zielen langzaam worden vergiftigd. Een enigszins lang citaat uit het mandement kan laten zien, hoe Mgr Den Dubbelden geen blad voor de mond neemt, en tevens kan het ons een spoor aanwijzen van de boeken, welke hij op het oog had.

„Even als de ontuchtige, waarvan de H. Joannes in zijn Boek der Openbaring spreekt, zo schrijft hij, welke allerkostelijkst gekleed, met allerlei edele gesteenten omhangen, te drinken bood uit een *gouden beker, maar die van binnen vervuld was met alle vervloeking en ontucht*; aldus verbergen ook deze boeken, onder een eenvoudigen titel onder de fraaiste bewoordingen, onder den sierlijksten stijl en de verleidendste voordragt het gif hunner ontuchtigheden, om het met des te minder afschrik in het hart van den Lezer in te storten en des te wreeder te doen zijn in zijne gevolgen. Immers het is dáár, dat het *hart van den mensch*, altijd volgens de H. Schrift *tot het kwaad genegen*, eerst tot nieuwsgierigheid wordt uitgelokt, en weldra wandaden leert kennen, *die onder de Christenen niet eens genoemd behoorden te worden*; terwijl de verfijnde uitdrukkingen, de bekoorlijke toon der Gezangen, steeds aan gedachten-verbeeldingen en begeerten nieuw voedsel bijzetten; en weldra een walg doen hebben voor godsdienstige, ja niet zelden voor alle ernstige zaken; — het is dáár, dat door het voorstellen der gevaren en aanloksels, welke aan een gewaanden held of heldin zijn wedervaren, de jeugd wordt opgewekt, om zich ook aan dergelijke gevaren te wagen, — of zijn die voorgegevene Personen gevallen, dan hunne schromelijkste misdrijven, als zwakheden te verschoonen of zelfs te billijken, om aldus het afgrijzen voor de boosheid te verminderen of weg te nemen.”

---

7) Het Katholiek Nederland 1813—1913, Dl 2 (1913), blz. 242.

Het is naar mijn mening niet al te moeilijk in het algemeen de boeken aan te wijzen, welke Mgr Den Dubbelden hier op het oog had.

Het zijn de z.g. volksboeken, die vanaf de 15de eeuw tot in het midden der 19de eeuw toe, in grote oplagen van de pers kwamen zowel in Zuid-Nederland als ook in Noord-Nederland, en die over het algemeen niet tot wat wij noemen stichtelijke lectuur kunnen worden gerekend. Voor een groot deel was de stof daarvan ontleend aan de middeleeuwse roman-litteratuur of aan de klassieken, maar ook gaven het Oude en het Nieuwe Testament materiaal voor zulke boeken, maar dan bij voorkeur die verhalen, welke gelegenheid gaven tot min of meer pikante uitweidingen. Tot dat soort behoorden b.v. *De Historie van den Conincklijken propheet David*, — *De schone historie van Joseph*, — *Historie van de verlooren soon*. En het behoeft ons niet te verwonderen, dat omstreeks 1620 de bisschoppen van Gent, van Brugge en van Antwerpen het gebruik van deze boeken in de scholen verboden, en dat de boekenkeurder Maximiliaan van Eynatten, kanunnik en scholaster te Antwerpen in 1621 een strenge censuur op de druk er van uitoefende. ⁸⁾ Er werden nu in de Zuidelijke Nederlanden ook in hetzelfde 4° formaat voor schoolgebruik meer geschikte boeken op de pers gelegd. Zo o.a. „*Het dobbel Kabinet der Christelijke Wysheid*”, waarvan tussen 1786 en 1797 door een Gentse drukker 25.000 exemplaren werden verkocht. Een ander schoolboek had tot titel „*De Klyne Christelijke Academie*”, dat een pastoor uit het Brugse samenstelde als leidraad voor de onderwijzers, en waar op blz. 11 o.a. te lezen staat „de Meesters ende Meesteressen sullen uyt hunne Schole bannen alle onnutte en schandaleuse verbode boeken, en besorgen goede boeken en voorschriften, die de kinderen van jongs af trekken tot de liefde der deugden en seegbaere manieren”.

Die „onnutte en schandaleuse verbode boeken” ging men nu te Amsterdam en elders in het Noorden tot in de 19de eeuw nadrukken in hun volledige tekst. Een enkel voorbeeld ten bewijs: van „*Historie van Floris en Blanchefleur*”, verschenen te Amsterdam drukken in 1773, 1817 en 1827, en een te Groningen tussen 1777 en 1810. ⁹⁾ En zo ging het ook met andere van de veel gelezen volksboeken.

In het Zuiden was men voortgegaan in overstelpende getallen het leesgrage publiek van dit soort boeken te voorzien. Uit de 18de en 19de eeuw zijn drukken bekend uit Antwerpen, Gent, Brussel, Leuven, Lier, Turnhout, Yperen e.a. Zelfs ging men weer de oorspronkelijke teksten onder het volk brengen, die men dan nadrukte uit Amsterdamse exemplaren. En op die wijze kwamen de ballingen weer in hun land terug, soms zelfs met een gefingeerde approbatie. ¹⁰⁾

⁸⁾ E. van Heurck, *Les Livres populaires flamands* (1931), p. 3, 5.

⁹⁾ E. Dronckers, *Verzameling F. G. Waller* (1936), nr. 736–738.

¹⁰⁾ E. van Heurck, o.c. p. 8.

Ik heb geen aanwijzingen gevonden, dat in het Vicariaat van Mgr Den Dubbelden zelf toen dergelijke boeken gedrukt zijn. Maar de import zowel uit het Noorden als uit het Zuiden was zeer gemakkelijk. En zo mogen wij veronderstellen, dat dit soort boeken juist in deze jaren in de Meierij weer veel verspreiding heeft gevonden, waartegen de Vicaris zijn vermanend woord dan gericht heeft.

De vermelding, dat het boeken waren „met en zonder afbeeldingen” wijst geheel in de richting der volksboeken, die in de regel versierd waren met houtgravuren, vaak nog afgedrukt van de oorspronkelijke blokken.

In de 19de eeuw werd er dus nog gelezen in de Meierij. Dat is m.i. het best te verklaren door de continuïteit van de belangstelling voor dit soort verhalen, die al sinds eeuwen aanwezig was geweest en nu weer op bijzondere wijze door nieuwe uitgaven gewekt werd.

Tilburg

Dr Th. GOOSSENS